

Den glemte revolution i Afrika

En analyse af den etiopiske statsdannelse og revolution i perioden fra 1974 til 1991 med teoretisk afsæt i Theda Skocpols studie om sociale revolutioner og med særlig fokus på revolutionens betydning for den centrale statsmagt.

Etiopiens revolution

September 1974 bliver kejser Haile Sellassie væltet ved et militærkup.

I perioden fra 1975-1978 hærages byerne af den 'røde' og 'hvide' terror, mens borgerkrigen i Eritrea eskalere og breder sig til naboprovinser, Tigray.

Etiopien vinder med støtte fra Østblokken krigen mod Somalia i 1977 om den etiopiske Ogaden provins. Samme år står Mengistu tilbage som den ubestridte leder af revolutionen.

Borgerkrigen og omfattende hungersnødskatastrofer i 1984-85 resulterer i, at regimet iværksætter genbosættelsesprogram og landsbysammenlægninger på landet.

Den etiopiske revolution afsluttes med militærstyrets fald i 1991 hvor oprørsgrupper fra Tigray og Eritrea erobrer landet.

Etiopiens nyere historie

I 1930 indsættes prins Tafari som etiopisk kejser under det selvvalgte navn, Haile Sellassie.

Italien erobrer Etiopien efter kortvarig krig 1935-1936 men kejser Sellassie med bistand fra de allierede tilbageerobrer landet i 1941.

USA støtter Etiopiens krav i 1948 om indlemmelsen Ogaden og Eritrea under etiopisk flag, hvorefter Etiopien indgår som stormodtager af amerikansk bistand og militærhjælp.

Kejseren overlever et mislykket kup i 1960, og vinder krigen mod Somalia 1963-1964. Samtidig udbryder borgerkrigen i Eritrea.

1974 er Etiopien plaget af økonomisk krise med bl.a. stigende inflation, stigende arbejdsløshed, oprørsforsøg og en ny hungersnødskatastrofe med stigende utilfredshed i byerne og hæren til følge.

Af Claus Kjersgaard Nielsen og Peter Steenberg

Den etiopiske revolution i 1974 var på mange måder en skelsættende begivenhed. Ikke kun i Etiopien og nabo-staterne på Afrikas Horn, men også i et koldkrigsper-spektiv, da revolutionen var med til at rykke ved hele den internationale magtbalance. Efter en ublodig revolution blev kejser Haile Sellassie i 1974 afsat, og en marxistisk stat efter stalinistisk forbillede blev dannet i stedet. I den efterfølgende transformationsfase udviklede denne nye marxistiske stat sig til ikke blot en stærk centralmagt, men også en regional stormagt med bl.a. Afrikas største hær. Dette betegnede en udvikling og en trussel, som de øvrige afrikanske nabostater ikke kunne tillade sig at forholde sig passive til, og som medførte, at Afrikas Horn blev omdannet til et blodigt konflikt-område. Set i et koldkrigs perspektiv medførte den marxistiske statsdannelsesproces, at Sovjetunionen sammen med Cuba og en række østblokslande vandt fodfæste på kontinentet ved at engagere sig i opbygningen af den nye stat. Det ændrede magtbalance mellem de to supermagter, og den stabilitet, der siden

Anden Verdenskrig havde præget Afrikas Horn, herunder USA's daværende allierede Etiopien, blev afløst af to årtier med krige, borgerkrige, sultkatastrofer, etnisk udrensning og folkedrab.

Den dag i dag er Afrikas Horn stadig mærket af den regionale ustabilitet, som fulgte i kølvandet på den etiopiske revolution og det revolutionære regimes fald i 1991. En ustabilitet, der bl.a. har styret regionen ud i folkedrab i Sudan, statskollaps i Somalia og dannelsen af to nye stater – det nu selvstændige Eritrea og det autonome Somaliland.

Denne artikel afdækker etableringen af en afrikansk kontekst stærk centralmagt med en administrativ kapacitet, der i omfang og gennemslagskraft formåede at mobilisere størsteparten af den etiopiske befolkning i opbygningen af en ny marxistisk stat. For at underbygge denne kobling mellem revolutionen og opbygningen af en stærk statsmagt anvender vi den historiske socio-

log Theda Skocpols tilgang til studiet af sociale revolutioner som teoretisk værktøj.

Den revolutionære etiopiske stat og Afrika

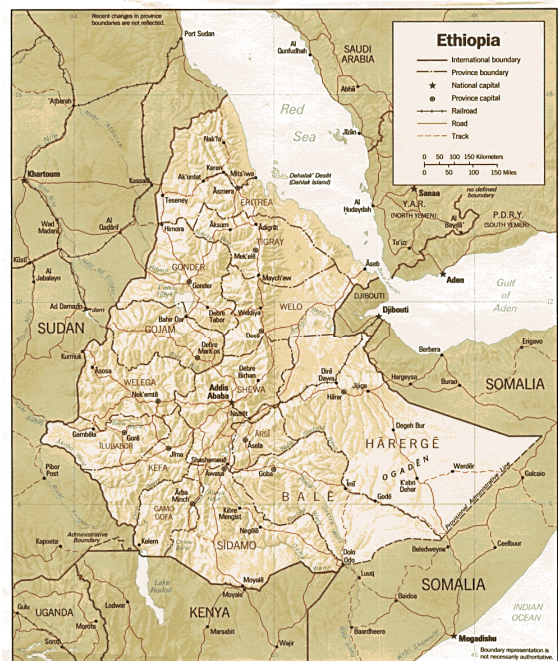
Det er en udbredt opfattelse, at afrikanske stater er svage administrative magtenheder med kun ringe udøvelse af kontrol og begrænset forankring i samfundet. Den svenske afrikaforsker Göran Hydén påpeger f.eks. i sin bog *No Shortcuts to Progress* fra 1983, at afrikanske bønder hverken er afhængige af markedet eller af staten for at overleve, men derimod af deres egen landbrugsproduktion. Fordi den afrikanske bonde dermed er uafhængig af andre grupper i samfundet, forbliver den afrikanske bonde oftest ufanget af statens kontrol. Hydén taler i den forbindelse om "*the uncaptured peasantry*".¹ Resultatet bliver en stat, som Hydén billedligt fremstiller som en ballon, der svæver over landbosamfundet, og som ikke kan trænge igennem som administrativ magt eller med reguleringer af markedet, uden at det medfører modstand fra bondebefolkningens side og dermed store økonomiske og politiske omkostninger (Hydén, 1983: 6-11). I sin omfattende historiske analyse af stat og magt i Afrika beskriver den amerikanske politolog Jeffrey Herbst også statsmagtens udbredelse i samfundet som svag og begrænset, idet han henviser spørgsmålet om jordfordeling, som historisk set hører til blandt de meste centrale kilder til magt. Ifølge Herbst har de traditionelle leder på landsbyniveau mange steder i Afrika fortsat bevaret retten dertil i stedet for staten (Herbst, 2000: 194-95).

Begge forskere er inde på, at den stærke stat er en forudsætning for udvikling og vækst, og at de svage stater hører til blandt årsagerne til de afrikanske staters globale politisk-økonomiske marginalisering. I de fleste afrikanske stater er den administrative kapacitet sjældent tilstrækkelig til at levere selv de mest basale velfærdstjenester til borgerne.

Hvad angår Etiopien, hersker der en vis uenighed blandt de mest fremtrædende Etiopienforskere om, hvorvidt revolutionen i 1974 førte til en markant styrkelse af centralmagten eller ej (Ottaway 1991). F.eks. ser de to Etiopien-eksperter Edmund Keller og Christopher Clapham (Keller 1988, Clapham, 1988) kejserdømmets fald og den efterfølgende revolution som en direkte forlængelse af den statsdannelsesproces, der allerede var begyndt med kejser Theodoros opbygning af en

¹ Hydén mener hermed stater præget af centralmagtens svage udbredelse og kontrol over landets territorium og befolkning, hvor især landbefolkningen reelt er ekskluderet fra de statslige strukturer. Han refererer i den forbindelse til stater, som "*suspended in mid air above society*" (Hydén, 1983: 7), hvorfra den populære betegnelse *ballonstat* er hentet.

stærk centralmagt i midten af det 19. århundrede. Denne statsdannelsesproces sikrede bl.a., at Etiopien som den eneste afrikanske stat var i stand til at modstå den fremstormende europæiske koloniseringsbølge. Modsat finder Etiopien-kenderen John Harbeson, at den etiopiske statsmagt blev svækket efter revolutionen, hvilket han begrunder med de store regionale konflikter, der udfoldede sig mellem de enkelte etniske befolkningsgrupper i de omfattende borgerkrige i de nordlige provinser, Eritrea og Tigray i 1980'erne. (Harbeson, 1988). Harbeson forholder sig imidlertid primært til statens territoriale udstrækning som parameter for en stærk stat og ikke til centralmagtens administrative styrke og udbredelse i samfundet, hvilket forekommer mere formålstjenstligt i lyset af den generelle statsdannelsesforståelse, der er dominerende i artiklen.

Kort over Etiopien fra 1990, der viser landets regionale placering midt på Afrikas Horn.

Kilde: University of Texas Library

Sociale revolutioner og Etiopien

Som historikere med baggrund i afrikanske studier forbinder vi ikke umiddelbart nyere afrikansk historie med sociale revolutioner. I stedet taler vi typisk om afkolonisering, afrikansk frihedskamp, militærkup og borgerkrige, men i disse tilfælde er der snarere tale om regimeskift, hvor det nye regime overtog de eksisterende magtstrukturer. I den følgende vil vi vise, at i Etiopiens tilfælde blev de eksisterende magtstrukturer mere eller mindre nedbrudt, og revolutionsregimet valgte i stedet at basere sig på nye magtstrukturer.

Med udgangspunkt i Theda Skocpols historisk-sociologisk baserede teori om sociale revolutioner, vil vi

argumentere for, at den etiopiske revolution førte til dannelsen af en stærk stat. Den revolutionære etiopiske stat udviklede sig nemlig fra en stat med begrænset folkelig forankring til en stærk og særdeles slagkraftig stat, der i kraft af sine administrative og organisatoriske kapaciteter kunne nå ud i landets mange afkroge og forsvare statens grænser og autoritet mod regimets fjender. Statsmagten blev i stand til at mobilisere både land- og bybefolkningen i forbindelse med naturkatastrofer og i bekæmpelsen af ydre og indre fjender. Det er i den forbindelse bemærkelsesværdigt, at det revolutionære regime formåede at holde fast om magten, selv om befolkningen under dets væld oplevede den ene natur- og menneskeskabte katastrofe efter den anden. Etiopien led heller ingen territoriale tab frem til revolutionens endelige fald i 1991 til trods for en omfattende borgerkrig og fjendtligt indstillede nabostater.

Skocpol påpeger selv, at Etiopiens revolution "... generally conformed to classic social revolutionary patterns" (Skocpol, 1979: 350). Dette kan meget vel hænge sammen med, at landet ikke har nogen nævneværdig kolonial fortid, men tværtimod en tusindårig tradition for statsdannelse, som bl.a. gjorde det i stand til at modstå europæisk imperialisme. Dermed står landets udvikling modsætning til de mange postkoloniale afrikanske stater, hvis koloniale baggrund har givet en helt anden dynamik og klassestruktur (Skocpol, 1979: 290-292). I Skocpols analyse er fokuset rettet mod, hvordan revolutionære situationer opstår inden for gamle regimer, som revolutionære aktører kan udnytte. I den forbindelse spiller de revolutionære kræfter og grupper og relationerne dem imellem en afgørende rolle i den revolutionære proces og i dannelsen af et nyt revolutionært regime. Dernæst inddrager hun det revolutionære regimes internationale relationer i analysen og især det internationale statssystemets indflydelse på intra-statslige forhold og muligheden for at drage nytte af tidligere verdens historiske begivenheder (Skocpol, 1979:14-18). Endelig indkredser hun den revolutionære stat, der defineres som et sæt af administrative og militære organisationer koordineret og styret af en overordnet autoritet, hvis højeste prioritet er at inddrage ressourcer fra samfundet, som staten bruger til at skabe og styrke sit voldsapparat og sine administrative institutioner (Skocpol, 1979: 29).

Med baggrund i tre af den moderne histories mest omtalte revolutioner – nemlig de i Frankrig, Rusland og Kina – identificerer Skocpol fire fællestræk vedrørende de sociale revolutioners årsager, forløb og følger virkninger for udviklingen af statsinstitutionen:

1. Sociale revolutioner finder sted i gamle agrarstater med utilstrækkelig institutionel statskapacitet til at håndtere det eksternt inducerede pres, som konkurren-

cen i det internationale statssystem sætter det gamle regime under.

2. Kombinationen af internationalt pres og sociale opstande fra især bønderne fører til, at det gamle regime bryder sammen.

3. Under revolutionen formår de revolutionære ledere at konsolidere magten over statsapparatet på basis af en massemobilisering af befolkningen.

4. I alle tre tilfælde i Skocpols undersøgelse førte den sociale revolution til en styrkelse af den centrale statsmagt under et nyt revolutionært regime i form af en mere centraliseret, bureaukratisk og masseinkorporende stat med styrket stormagtspotentialer i internationale relationer.

Den etiopiske revolution fulgte i nogen grad en udvikling i overensstemmelse med disse fire konklusioner, men det er særlig konsekvenserne af revolutionen for det etiopiske statsapparat, som er omdrejningspunktet i denne artikel. For det er den stærke centrale statsmagt, der udmærker Etiopien i en afrikansk sammenhæng. Og i den sammenhæng fungerer Skocpols tilgang særlig godt som et teoretisk greb til at forstå og forklare denne kobling mellem revolutionen og statsmagten.

Fra Kejserdømme til marxistisk revolution

I lighed med Frankrig, Rusland og Kina i deres respektive revolutionsæraer var også Etiopien overvejende et landbrugssamfund, der byggede på en feudallignende samfundsstruktur med kejseren tronende på toppen. Kejser Haile Sellassie havde regeret siden 1930, kun afbrudt af en kort eksilperiode under den italienske besættelse af Etiopien fra 1936 til 1941. Men på trods af en lang og nogenlunde stabil regeringsperiode havde hans styre den svaghed, at det havde svært ved at indfri de krav om udvikling og modernisering, som den urbane og militære elite i stigende grad stillede (Clapham, 1988). Da kejserstyret i 1973 undlod at afhjælpe og endda forsøgte at hemmeligholde hungersnøden i Wollo-provinsen, udløste det en sådan uro og vrede, at yngre kræfter i hæren afsatte kejseren den 12. september 1974.

I overensstemmelse med Skocpols karakteristik af sociale revolutioner kan man også i Etiopien identificere et eksternt induceret pres på styret fra den omkringliggende region, selvom dette næppe i sig selv kan siges at have været nok til at have afstedkommet kejserdømmets sammenbrud.

For det første havde Etiopien frem til Somalias selvstændighed i 1960 opereret i et venligt internationalt klima baseret på en alliance med USA og på en høj anseelse på det afrikanske kontinent som følge af fraværet af en kolonial fortid. Fra USA modtog Etiopien militær og økonomisk støtte mod at give USA adgang

til en radiostation i landet. Men i slutningen af 1960'erne var USA's strategiske interesser i Etiopien imidlertid vigende i takt med, at ny teknologi inden for satellitkommunikation overflødiggjorde radioteknologien. Desuden kom der et fokusskifte i amerikansk sikkerheds- og udenrigspolitik efter Vietnam-krigen. Etiopiens strategiske betydning som allieret på Afrikas Horn, med sin beliggenhed ved indsejlingen til Suezkanalen fortsatte dog, men værdien, som USA tillagde Etiopien som allieret, var aftagende.

Kejser Haile Sellaisie i hans storhedstid før revolutionen og opløsningen af det etiopiske kejserrige i 1974.
Kilde: Wikipedia

For det andet var truslen fra Somalia vokset efter militærkuppet i 1969. Den somaliske diktator Siad Barrés udenrigspolitiske mål om at indlemme alle somaliere i en stat var nemlig direkte rettet mod Etiopien, hvis Ogaden provins i overvejende grad var beboet af somaliere. Etiopien havde godt nok besejret Somalia overlegent i krigen 1964, men efter 1969 modtog Somalia omfattende militær-hjælp fra Sovjetunionen.

For det tredje blev Etiopiens økonomi ramt af eksterne chok med olieprisstigninger efter mellemøstkriserne i 1967 og 1973 (Marcus, 1994: 180). Men Etiopien var imidlertid kun i minimal grad integreret i verdensøkonomien med kaffeeksport som landet eneste større indtjeningskilde til udenlandsk valuta. Kriser i den internationale økonomi ville derfor næppe havde ført til kejserrigets sammenbrud, da den hjemlige økonomi i høj grad var baseret på et ulige patron-klient forhold,

hvor især bønderne, der klart udgjorde befolkningsflertallet, befandt sig i en skruestik skabt af den herskende magtelite, der sad på landets ressourcer. På samme måde forholdt det sig med det sikkerhedspolitiske pres, som næppe heller kan have været tilstrækkeligt for kejserrigets sammenbrud i 1974. Udover at det stigende trusselsbillede fra Somalia og den aftagende amerikanske støtte påvirkede dette ikke militærets tillid til kejserrigets evne til at sikre statens grænser og garantere hæren dens privilegier.

De fleste analyser af Etiopiens revolution tillægger da også de interne faktorer større betydning end de eksterne som årsag til revolutionen i 1974. Blandt disse står de politiske faktorer stærkere end de økonomiske. Således konkluderer Clapham, at kejserriget faldt som resultat af dets utilstrækkelige håndtering af de sociale grupper, som moderniseringen i byerne bragte med sig samtidig med, at regimet ikke længere var sikkert på støtten fra landbosamfundet (Clapham, 1988: 32). Nye sociale grupper som studenter og unge officerer i hæren udfordrede i stigende grad kejserstyrets politiske styreform med krav om politisk indflydelse, jordreform og højere lønninger. Presset på regimet steg støt op gennem 1960erne med militærkupforsøg i 1960, oprør i Eritrea 1963 og stigende uro blandt bybefolkningen i hovedstaden Addis Ababa. I februar 1974 kulminerede uroen med strejker og lærer- og studenterdemonstrationer i Addis Ababa som reaktion på regimets ineffektive håndtering af hungersnøden i provinsen Wollo og de deraf stigende madpriser i byerne. Kasernemytterier fulgte henover foråret og førte til dannelsen af den militære sammenslutning *Dergen*,² som på den 12. september 1974 afsatte Kejser Haile Selassie (Tiruneh, 1993: 64-71).

Modsat Skocpols 'revolutions-cases' var revolutionen i Etiopien i begyndelsen dog først og fremmest begrænset til byerne og hovedsageligt til hovedstaden. Landbobefolkningen blev ikke mobiliseret – hverken af oprørerne mod kejser Haile Selassie eller af kejserstyret mod de revolutionære styrker. Sidstnævnte skyldes bl.a. at kejserdømmet efter ekspropriationen af større områder til kaffeproduktion havde mistet opbakningen blandt landets bønder. Det var først i forbindelse med konsolideringen af revolutionen, at landbefolkningen blev mobiliseret. Det skete, da revolutionsstyret begyndte at udbrede revolutionen til landområderne.

Til gengæld var revolutionen i Etiopien, i overensstemmelse med Skocpols cases, et sammenfald af en række interne og eksterne politiske og sociale faktorer,

² Derg er det amhariske ord for komite, som blev forkortelsen for det provisoriske militære råds komite.

hvoraf de interne formentlig bør tillægges størst betydning. Det afgørende pres kom fra en alliance bestående af studenter og yngre officerer fra militæret, der var bundet sammen af modviljen mod det gamle styre og en fælles marxistisk ideologi. Derimod fik de eksterne faktorer en vigtigere betydning for den etiopiske revolutions videre forløb, da det nye revolutionsregime stod over for at skulle konsolidere sig. For i løbet af regimets første fire år skiftede Etiopien dets tidligere hovedallierede USA ud med Sovjet, udkæmpede en succesfuld krig med Somalia, gennemførte udrensninger af socialistiske oppositionsgrupper og intensiverede borgerkrigen mod oprørerne i Eritrea provinsen.

Konsolideringen af det revolutionære styre

Ved revolutionens begyndelse i 1974 var den politiske situation kendetegnet af kaos uden nogen egentlig statsmyndighed med fuld kontrol over landet. Dergen var formelt det ledende organ, efter kejser Sellassie var blevet væltet i september 1974, men var reelt ude af stand til at kontrollere den massemobilisering der havde fundet sted i byerne (Clapham, 1988: 32). Over for Dergen stod de rivaliserende marxistiske grupper EPRP og MEISON, hvis ideologi havde givet regimet en platform for at mobilisere masserne i byerne. I december 1974 lykkedes det dog for en alliance af yngre radikale kræfter inden for Dergen og MEISON at etablere en vis stabilitet med formuleringen af et nationalistisk-marxistisk politisk program, der introducerede omfangsrige reformer, herunder nationalisering og en omfattende jordreform. Den efterfølgende nationalisering af private virksomheder og ejendom gav styret en vis kontrol over byerne, mens jordreformens nedbrydning af feudale strukturer sikrede store dele af landbefolkningens opbakning til revolutionen og regimet. (Clapham, 1988).

I byerne fandt mobiliseringen sted igennem nabosammenslutninger, de såkaldte *kebellers*³, som havde ansvar for den lokale ro og orden, mens man på landet etablerede bondeorganisationer, der fik ansvaret for at uddele jord i henhold til jordreformen. Alliancen mellem Derg og MEISON gav den kommende diktator major Mengistu Haile Mariam mulighed for at udmanøvrere andre rivaler inden for Dergen ved hjælp af fængslinger og henrettelser således, at han i februar 1977 fremstod som Dergens ubetingede leder. Fra juni 1976 begyndte den blodige 'røde' og 'hvide' terror i byerne, der først og fremmest kan beskrives som en by-borgerkrig mellem EPRP på den ene side og MEISON og Derg på den anden side. Byborgerkrigen førte til EPRP's udslettelse

³ Kebelle er det amhariske ord for naboskab, som blev anvendt som betegnelse for små lokale selvhjælpsgrupper i de større byer. (Clapham, 1988: 130)

ved årets slutning, hvorefter Dergen benyttede lejligheden til at udrense MEISON i løbet af 1977 (Eide, 1996: 128).

Revolutionens stærke mand Mengistu Haile Mariam, der i 1977 fremstod som militærstyrets ubestridte leder.

Kilde: Getty Images

Foruden de interne trusler stod det nye styre over for truslen fra et militært stadig stærkere Somalia og oprørsbevægelserne i provinserne Eritrea og Tigray, som gennem 1970'erne gjorde krav på henholdsvis overdragelse af Ogaden provinsen til Somalia samt øget selvstyre til de to pågældende provinser. Disse krav stred direkte med Dergens politikprogram om territorial enhed, som hverken tillod øget autonomi til provinserne eller territorial afståelse til Somalia. I juli 1977 invaderede Somalia Etiopien og erobrede hurtigt den omstridte Ogaden provins og andre dele af det sydlige Etiopien. Men med sovjetisk og cubansk hjælp lykkedes det for revolutionsregimet at besejre Somalia i marts 1978. Efter sejren over Somalia vendte regimet sig mod oprørerne i Eritrea og Tigray, som i løbet af 1977 havde opnået kontrol over størsteparten af begge provinser, og efter knap seks måneders hårde kampe kom de tabte landområder igen under regeringens kontrol. Ved udgangen af 1978 var det således lykkedes for Dergen at konsolidere sin magt om det etiopiske statsapparat og samfund efter at have udslettet den interne opposition i byerne og nedkæmpet oprørsbevægelserne i de

nordlige provinser. Samtidig havde regimet sikret sine grænser gennem en stærk alliance med Sovjet og Cuba.

I denne henseende udviser konsolideringen af det etiopiske revolutionsregime tilsvarende træk, som de træk Skocpol hæfter sig ved angående revolutionskonsolideringen i Kina, Sovjet og Frankrig. For også i Etiopien lykkedes det for det revolutionære militære styre at konsolidere sin magt over statsapparatet på basis af massemobilisering af befolkningen og ved hjælp af internationale alliancer.

Revolutionsregimet fortsatte sit styre frem til 1991, hvor en alliance bestående af Tigrays og Eritreas oprørsbevægelser besejrede regimet og installerede et nyt vestligt orienteret styre under ledelse af Meles Zenawi, lederen af Tigrays befrielsesfront. I 1993 opnåede Eritrea efter 30 års kamp at få sin selvstændighed (Young, 1997: 145-69). Endvidere ophørte støtten fra Østblokken i slutningen af 1980'erne, og ingen nye vestlige donorer ønskede at påtage sig tilsvarende forpligtelser over for det revolutionære regime pga. regimets omsiggribende brud på menneskerettighederne og landets aftagende strategiske betydning i takt med, at den Kolde Krig lakkede mod enden.

Styrkelsen af den centrale etiopiske statsmagt.

Selvom det marxistiske styre faldt i 1991, fremstod Etiopien som en relativ stærk stat i Afrika i kraft af revolutionens styrkelse af den centrale statsmagt. I lighed med andre store sociale revolutioner bidrog nemlig den etiopiske revolution til en styrkelse af den centrale statsmagt under det nye marxistiske regime i form af en mere centraliseret, bureaukratisk og masseinkorporerende statsmagt med øget regionalt stormagtpotentiale.

Opbygningen af en stærk etiopisk centralmagt startede allerede ved revolutionens begyndelse, hvor revolutionen spredte sig fra sit epicenter i hovedstaden Addis Ababa ud til alle afkroge af det etiopiske samfund med hjælp fra bl.a. studenter og undervisere på landets uddannelsesinstitutioner (Harbeson, 1988: 141-44). Under hele revolutionsforløbet blev centralmagtens kapacitet gradvist udbygget, hvormed også regimets kontrol over og indflydelse på den enkelte etiopiens hverdag voksede. Sammenlignet med det tidligere kejserstyre og andre afrikanske lande, syntes regimets bureaukratiske udbredelse at have nået et omfang uden sidestykke. (Marcus, 1994: 192-93).

Allerede inden for revolutionens første år blev det ineffektive kejserdømmes administrationssystem i både byerne og især landområderne erstattet af en ny lokaladministration og implementeret gennem en række

gennemgribende reformer og statsinitiativer (Clapham, 1988: 101-05). Formålet med at opbygge en ny lokaladministration var dels at magtkonsolidere det nye regime gennem en massemobilisering af landbefolkningen og dels at sikre regimets kontrol over landbefolkningen gennem et vidtforgrebet, bureaukratisk og topstyret administrations- og kontrolapparat. Som det fremgår af det forrige afsnit, var baggrunden for at udskifte kejserdømmets administrationssystem i landområderne først og fremmest, at det nye regime betragtede oligarkiet af store jordejere, der gennem generationer sammen med militæret havde udgjort kejserdømmets magtfundament, som en trussel. Oligarkiet havde mod sin støtte til den siddende kejser løbende erhvervet sig større og større jordbesiddelser på bekostning af lokale bønders adgang til egen jord. Så for både at knække oligarkiets traditionelle magtbase og samtidig at skabe tilslutning til revolutionen blandt landbefolkningen gennemførte regimet en gennemgribende landreform, der omfattende en nationalisering og omfordeling af landbrugsjorden (Marcus, 1994: 192). For de etiopiske bønder betød jordreformen, at det eksisterende jerngreb, som oligarkiet havde haft på landbefolkningen, forsvandt. Før revolutionen arbejdede landets bønder nemlig typisk enten som daglejere på de store kaffe- og te plantager ejet af oligarkiet, eller de leverede ydelser til de stadig voksende storlandbrug (Marcus, 1994: 173-74). Derfor var antallet af jordløse og urentable 'smålandbrug' også steget eksplosivt i perioden op til revolutionen (Harbeson, 1988: 169-71). I stedet opbyggede det revolutionære regime en ny og mere finmasket lokaladministration, som hurtigt førte til en styrkelse af centralmagten. Og gennem en række nye administrative organer opnåede Dergen gradvist den fulde kontrol med både landbrugsproduktion og distributionen af landbrugsvarer helt ned på individplan hos den enkelte bonde (Harbeson, 1988: 178).

Regimet opmuntrede til, at landbefolkningen gradvist blev organiseret i lokale bondeforeninger. Allerede i revolutionens første år blev knap 16.000 bondeforeninger etableret, hvori mere end 4.5 millioner husholdninger over hele landet var organiseret. Med bondeforeningerne fik Dergen et loyalt og velfungerende administrationsorgan, mens muligheden for medbestemmelse og adgang til jord var nogle af drivkræfterne bag landbefolkningens opbakning til regimet (Clapham, 1988: 158, Harbeson, 1988: 141-42). Den enkelte bondeforenings primære rolle var at fordele den statsejede jord blandt foreningens medlemmer, og hvert andet eller tredje år skulle den lokale ledelse omfordele foreningens samlede landbrugsjord blandt dens medlemmer. Det skete ud fra en række kriterier formuleret bl.a. ud fra det enkelte jordstykkets ydeevne, det enkelte medlems familiestørrelse og ikke mindst

den enkelte families loyalitet over for såvel bondeforeningen som over for revolutionsstyret (Clapham, 1988: 159-61).

Revolutionsregimet tildelte fra revolutionens begyndelse de enkelte bondeforeninger store magtbeføjelser, hvilket primært skyldes at centralmagten endnu ikke var fuldt udbygget på dette tidlige tidspunkt. Således havde den lokale ledelse ikke alene bestemmelsesretten over foreningens samlede jordbesiddelser, den kunne også afgøre om det enkelte medlem kunne flytte fra foreningen eller om tilflyttere kunne overtage jord. Den enkelte bondeforening havde i og for sig hals- og håndsret over dets egne medlemmer. Foruden at begrænse landbefolkningen bevægelsesmuligheder, herunder at stoppe migrationen til de i revolutionsregimets øjne mindre loyale byområder, tjente bondeforeninger også andre formål såsom overvågning og opretholdelse af lov og orden på landet. Til det formål var hver bondeforening udstyret med eget fængsel, egen domstol og egne sikkerhedsstyrker, som alle var rekrutteret blandt foreningens medlemmer. Endvidere opererede bondeforeningerne et overvågningssystem, der både var med til at hindre potentiel modstand til revolutionsregimet og bidrog til opbygningen af et pressionsorgan, som fungerede som statens forlængede arm.

Den interne overvågning i bondeforeningerne gik hånd i hånd med en stadig voksende afhængighed af staten som i kraft af sit ejerskab af landbrugsjorden kunne detailregulere bondeforeningernes økonomi og landbrugsproduktion (Clapham, 1988: 168-74). Det centrale instrument til det formål kom i stand med etableringen af det statslige landbrugsråd, hvorigennem Dergen blev i stand til at fastsætte bestemte produktionskrav med henblik på eksport og videresalg til byområderne. Oveni kunne Rådet også fastlægge prisniveauet og bestemme hvem, som skulle aftage bondeforeningernes eventuelle overskydende landbrugsproduktion. (Clapham, 1988: 170, Marcus, 1994: 204). Bestemte varegrupper blev solgt til det statslige landbrugsråd til fastlagte lave priser, som ikke var bundet til de økonomiske konjunkturer, høstudbyttet eller andre vigtige determinanter med indflydelse på prisniveauet. Formålet var først at undergrave for senere helt at eliminere det eksisterende private marked og erstatte det med et statsreguleret marked, hvor det statslige landbrugsråd havde monopol (Clapham, 1988: 168-71, Harbeson, 1988: 172-74). Landbrugsproduktionen steg faktisk op gennem revolutionen, og det samme gjorde efterspørgslen grundet øget befolkningstilvækst, men priserne fulgte ikke med udviklingen, hvilket bl.a. resulterede i omfattende sortbørshandel. Dog formåede regimet som følge af sin omfattende kontrol over land-

boforeningerne og dens medlemmer at fastholde et stabilt produktions- og pris niveau i store dele af landet. Foruden statslig kontrol over udbud af (landbrugs-)varer og prisniveauet, havde det statslige landbrugsråd ligeledes monopol på transportområdet (Clapham, 1988: 169-70). Tankegangen bag regimets monopol på distributionsnettet og opkøb af (landbrugs-)varer var, at det ansås for nemmere at opnå kontrol over hele produktionsapparatet end at opnå kontrol med den enkelte bonde og dennes tildelte jord (Clapham, 1988: 114-19).

Konkluderende kan vi således slå fast, at regimet gennem opbygningen af en ny lokaladministration i landområderne og etableringen af en række statslige institutioner formåede at fastholde landbefolkningen i et finmasket jerngreb. Hvor den enkelte bondes sammenarbejdsvillighed og loyalitet over for regimet og dets politik blev en vigtig forudsætning for, at bonden overhovedet fik adgang til bondeforeningens landbrugsarealer og med sin arbejdskraft blev i stand til at brødføde sin egen familie.

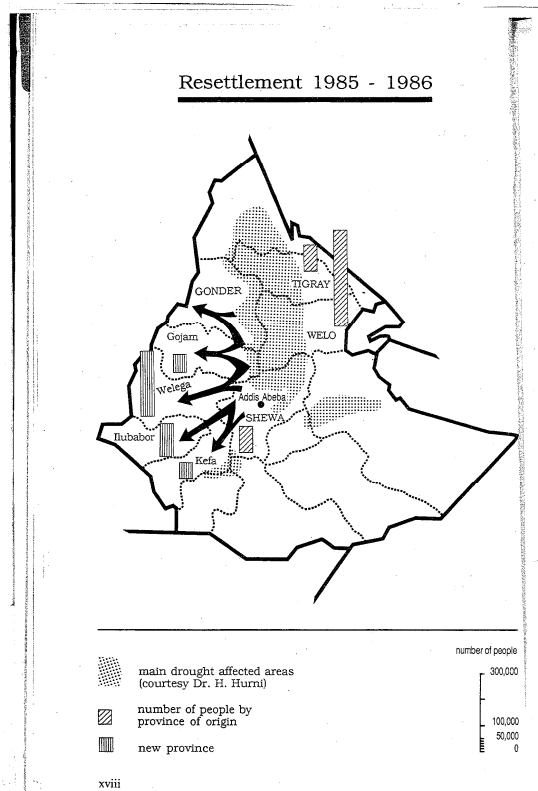
Statsmagtens rækkevidde i praksis

Regimets håndtering af tilbagevendende hungersnøds kriser illustrerer yderligere centralmagtens voksende kapacitet og finmaskede bureaukrati. Med etableringen af det statslige nødhjælpsagentur 'Relief and Rehabilitation Commission' (RRC) kort tid efter revolutionen i 1974 ønskede regimet at undgå en tilsvarende hungersnød som den i 1973, der førte til politiske og sociale uroligheder i byerne. RRC etablerede et varslingsystem, som høstede stor international anerkendelse for sin evne til at identificere risikoområder og perioder med fødevarerunderskud, hvor organisationen efterfølgende kunne sætte ind med fødevarerhjelpe. Over for den store hungerkatastrofe i 1984-85 kom RRC dog til kort. Forinden havde RCC varslet om katastrofen, men hverken RCC eller de øvrige statsinstitutioner besad den fornødne kapacitet og vilje til at levere tilstrækkelig med nødhjælp. Det internationale samfund bidrog til nødhjælpsindsatsen, men ikke uden kontroverser mellem den etiopiske stat støttet af Sovjet på den ene side og de vestlige lande herunder de store internationale NGO'er på den anden side (Clapham, 1988: 188-95).

Samtidig med den nationale og internationale nødhjælpsoperation i det nordlige Etiopien iværksatte regimet i det samme område et omfattende genbosætningsprogram fra september måned 1984. Det havde til formål at nedbringe antallet af beboere i de uroplagede og i et vist omfang oprørskontrollerede nordlige provinser, om end med den officielle begrundelse, at befolkningen i de nordlige provinser som følge af overbefolkning og ufrugtbar jord alle var i risiko for at lide

sultedøden under den igangværende hungerkatastrofe. Trods international fordømmelse (Colchester & Luling, 1986) iværksatte RRC i samarbejde med en række statslige institutioner herunder hæren en omfattende omflytning af befolkningsgrupper. I perioden fra september 1984 til begyndelsen af 1985 blev omkring 500.000 civile mere eller mindre tvangsflyttet til de sydvestlige dele af landet, hvor jorden var mere frugtbar, og hvor regimet samtidig var bedre i stand til at kontrollere landbefolkningen.

Kortet viser hvor stor omfanget var af genbosætningsprogrammet i midten af 1980'erne – en administrativ og logistisk bedrift gennemført under den værste hungerskatastrofe i landets historie.

Kilde: Jansson 1990 s. xviii

I umiddelbar forlængelse af genbosætningsprogrammet iværksatte regimet i 1985 et omfattende landsbysammenlægningsprogram, som var inspireret af 1920'erne og 1930'ernes tvangskollektivisering i Sovjetunionen. Med sammenlægningen af små landsbyer til større landsbykomplekser ønskede regimet at indfange såvel som kontrollere stadig større dele af landbefolkningen ved at øge bøndernes afhængighed af udefrakommende ressourcetilførsler, som kun staten kunne levere og garantere (Clapham, 1988: 174-79, 192-94, Harbeson, 1988: 176-77). Landsbysammenlægningerne fik drastiske konsekvenser for den samlede landbrugsproduktion, idet bønderne fik længere til deres marker, og den lovede forbedring af infrastrukturen udeblev. De nye

områder blev efterhånden også ramt af hungersnød, og efter massiv international kritik opgav Dergen da også programmet i 1989, hvorefter hundredtusinder af bønder vendte tilbage til deres tidligere landsbyer.

Statsmagtens administrative greb om magten i byerne

Umiddelbart efter revolutionens begyndelse gennemførte regimet en lignende proces i byområderne som på landet med opbygningen af en ny lokal administration og iværksættelse af en nationaliseringsproces, hvor al offentligt registeret privatformue og ejendom overgik til staten (Clapham, 1988: 48-50). Formålet var at kvæle og underminere eventuel modstand rettet mod regimet og revolutionen ved at gøre bybefolkningen afhængig af styret på en række kerneområder indenfor det økonomiske og sociale område.

Med etableringen af den nye urbane lokaladministration, kebele, blev alle etiopiske byer opdelt i mindre enheder på ca. 5.000 beboere. Den lokale ledelse i de enkelte kebellers havde til opgave at opkræve skat og administrere de beslaglagte ejendomme beliggende i de enkelte kebellers lokalområde. Endvidere varetog kebellerne en række sociale forpligtelser, såsom uddeling af gratis mad til områdets fattige beboere (Clapham, 1988: 141-45). Sådanne sociale tiltag havde til formål at opbygge en loyalitet og en afhængighed af kebellens, som den så kunne udnytte, når revolutionsregimet ønskede at mobilisere bybefolkningen til offentlige demonstrationer og parader (Clapham, 1988: 132). Kebellens funktioner blev udvidet i takt med den øgede rivalisering mellem de to politiske grupperinger, EPRP og MEISON. Under den efterfølgende byborgerkrig blev de af regimet kontrollerede kebellers udstyret med en række nye magtinstrumenter, der først blev anvendt i kampen mod partiorganisationen EPRP og senere MEISON (Clapham, 1988: 129-30). Som led i opbygningen af et reelt terrorregime blev kebellernes eksisterende magtinstrumenter, som omfattede egen domstol, fængselsvæsen og politi, tilført nye magtbeføjelser, hvilket bl.a. førte til etableringen af dødspatroljer, der begik omfattende massakrer og mord på såvel civile som oppositionsledere edlemmer (Clapham, 1988: 156-58, 63). Under den urbane borgerkrig udvidedes ligeledes kebellernes interne overvågning af dets medlemmer og af oppositionen. Som konsekvens heraf blev den samlede politiske opposition i byerne gradvist elimineret og bybefolkningens loyalitet over for revolutionsregimet opbygget og sikret.

Regimets opbygning af et finmasket administrationssystem i byerne med kebellerne og på landet med bondeforeningerne samt den deraf mulige massemobilisering var i høj grad medvirkende til, at Dergen i sin kamp mod både ydre og indre fjender fastholdt magten i

landet. En anden og væsentlig faktor, som ligeledes illustrerer fremkomsten af en stærk stat med en stor administrativ kapacitet, var opbygningen af en stor hær samt et omfattende kontrol- og pressions apparatet. Under hele revolutionsperioden udgjorde især oprørsbevægelserne i Eritrea og Tigray en permanent trussel mod regimets overlevelse. Man kan derfor hævde, at langt de fleste statsinitiativer iværksat af Derg'en under revolutionen, især efter konsolideringsperioden, var en direkte eller indirekte konsekvens af borgerkrigen i det nordlige Etiopien (Harbeson, 1988: 170-72). Denne antagelse synes understøttet af den omfattende centralisering og bureaukratisering, som fandt sted indenfor sikkerhedsområdet. For udover etableringen af lokale sikkerhedsstyrker i landboforeninger og kebellers blev der i 1975 oprettet en folkemilit bestående af bønder på mere end 300.000 mænd. Den blev indsat allerede året efter i oprørsbekæmpelsen i Eritrea og igen i 1977 mod de invaderende somaliske tropper. Samtidig otte-dobledes den etiopiske hær i løbet af kort tid, og finansieringen og rekrutteringen til Afrikas største hær blev i høj grad pålagt de enkelte kebellers og bondeforeninger, som skulle stille med et forudbestemt antal rekrutter, hvis forplejning og udstyr også påhvilede lokaladministrationen (Clapham, 1988: 109, Marcus, 1994: 197-98).

Efter magtkonsolideringen i 1978 oprettede Derg'en et ministerium for offentlig og national sikkerhed med logistisk og anden støtte fra DDR's sikkerhedstjeneste, Stasi (Clapham, 1988: 113-14). Dermed blev det i forvejen veludbyggede kontrol- og overvågningsapparat yderligere udbygget og bureaukratiseret. Eksempelvis blev overvågningen af den enkelte etiopier systematiseret på de enkelte arbejdspladser indenfor både industri, statskollektiverne og virksomheder tilknyttet lokaladministrationen gennem oprettelse af såkaldte 'kontrolkomiteer', der havde til opgave at holde øje med produktionsapparatet herunder især faktorer, der hindrede den optimale produktion som f.eks. fejlproduktion eller korrupsion. For at kunne løfte denne opgave anvendte kontrolkomiteerne i vid udstrækning overvågning og spionage rettet mod virksomhedens egne ansatte, virksomhedsledelsen og andre tilknyttede arbejdspladser eller organisationen.

I takt med, at overvågningen voksede gennem hele revolutionen, udbyggede Derg'en ligeledes sin magtbase i civilsamfundet. Gradvist blev der kun indsat personer, som var medlem af det nyoprettede socialistiske parti, der også var kontrolleret af Derg'en, i ledende stillinger i både central- og lokal administrationen (Clapham, 1988: 99-100).

Samlet tegner disse statslige mobiliserings- og kontroltiltag et billede af en stærk stat med en udstrakt administrativ rækkevidde i samfundet, der gjorde det muligt

for staten at påvirke hver enkelt etiopier på et eller andet tidspunkt i Dergens 17-årige eksistens (Harbeson, 1988: 192). Forudsætningen bag denne statsmagt var i høj grad den magtkonsolideringsproces, som revolutionen satte i gang for at beskytte det nye revolutionære regime mod indre og ydre fjender.

Konklusion

Indledningsvist anførte vi, at det etiopiske revolutionsforløb med opbygningen af en stærk stat i al væsentlighed er sammenligneligt med Skocpols eksempler på sociale revolutioner i henholdsvis Frankrig, Rusland og Kina. I lighed med disse revolutioner fandt den Etiopiske revolution sted i et landbrugssamfund, hvor landbrugsjorden og produktionsapparatet var koncentreret hos en feudal elite, som sammen med statens magtapparat udgjorde magtbasen for kejserdømmet. Manglen på reformer, som førte landet ud i truende økonomisk krise, stigende fattigdom og hungerskatastrofen i 1973 var medvirkende til, at bybefolkningen og unge officerer i løbet af 1974 protesterede i mod det, de anså som horrible forhold og senere på året afsatte kejseren.

Efter Dergens magtovertagelse i september 1974 udviklede revolutionen sig fra et fredeligt paladskup til en omfattende blodig revolution med summariske henrettelser af den gamle elite og myrderier blandt de revolutionære grupperinger. I den efterfølgende periode forsøgte Derg'en at konsolidere sin magt i både landområderne og byerne. Men borgerkrigen i Eritrea udviklede sig eksplosivt, samtidig med en borgerkrig brød ud i de etiopiske byområder. Og med Somalias angreb i 1977 var Derg'en så presset, at regimet befandt sig i en reel eksistenskamp. Men gennem mobiliseringen af store dele af befolkningen og med militær støtte fra Sovjet og Østblokken lykkedes det Derg'en at besejre Somalia og nedkæmpe Eritrea og Tigray. Den gennemgående revolutionsstrategi for Derg'en var at konsolidere revolutionsstyret gennem opbygningen af en stærk centralmagt, som gennem en transformation af landets økonomiske, organisatoriske og sociale strukturer både skulle sikre finansieringen og det fortsatte forsvar af revolutionen overfor de eksterne og interne trusler.

I vores artikel har vi derfor primært fokuseret på betydningen af revolutionen for opbygningen af den etiopiske stats- og centralmagt. Sammenlignet med mange andre stater i Afrika var det etiopiske revolutionsregime under Dergens ledelse en stærk centraliseret og velorganiseret stat, som i takt med konflikterne opstod, udviklede nye metoder til at sikre landets økonomi og mobilisere massernes tilslutning til kampen mod regimets modstandere. I den proces etablerede regimet en række institutioner, som bidrog til at oprette

og cementere statens administrative tilstedeværelse og legitimitet langt ude i lokalsamfundet. På landet oprettedes eksempelvis bondeforeninger og et statsligt landbrugsråd til "indfangning" af landbefolkningen, mens kebellerne i byerne bidrog til at konsolidere regimets greb om bybefolkningen. Resultatet var en forholdsvis stærk etiopisk centralmagt i 1980'erne, der gjorde det muligt for Dergen at holde sammen på Etiopien frem til 1991 til trods for stærke løsrivelseskrafter og fjendtlige naboer.

Over for denne fremstilling af en forholdsvis stærkt centraliseret statsmagt i Etiopien under det marxistiske styre har vi et generelt billede af afrikanske stater som svage med ringe institutionel og administrativ statslig kapacitet.⁴ Det er netop i dette perspektiv, at den etiopiske statsmagts kapacitet til i at nå ud i landets mange afkroge og mobilisere landbefolkningen fremstod som nærmest enestående i Afrika syd for Sahara. Men selv med sine landbrugspolitiske tiltag lykkedes det ikke for Etiopien at gennemtrænge landområderne fuldt ud før de mere drakoniske kontroltiltag såsom genbosætningsprogrammet og landsbysammenlægningerne i 1980'erne. Det etiopiske revolutionsstyres relativt succesfulde gennemtrængning af lokalsamfundene på landet fremprovokerer imidlertid det endnu mere kontroversielle spørgsmål omkring afrikansk statsdannelse. Kan sociale revolutioner være en katalysator for statsdannelse i Afrika?

Spørgsmålet er ikke bare fortænkt, for det afspejler de grundlæggende mekanismer og vilkår for statsdannelse i Afrika generelt. Foruden Etiopien hører Rwanda og Uganda til blandt de få stater, som politologer oftest har tilskrevet en relativ stærk centralmagt. Det er i den sammenhæng påfaldende, at både Rwanda og Uganda ligesom Etiopien har gennemgået omfattende samfundsomvæltninger. I den tidligere belgiske koloni Rwanda refererer man til Hutu-revolution i 1959, hvor hutu'erne styrtede tutsikongen og overtog magten fra den feudale tutsielite (Mamdani, 2001: 103-32). Uganda gennemgik en lignende udvikling, hvor Muzevenis magtovertagelse varslede bugandaernes magtovertagelse i midten af 1980'erne (Ofcansky, 1999: 25-33). Begge samfundsomvæltninger kan med en vis rimelighed karakteriseres som sociale revolutioner. Både i Rwanda og Uganda blev statsmagten centraliseret og bureaukratiseret på basis af en bred mobilisering af masserne med henblik på at konsolidere det nye regimes magt, som i lighed med Etiopien blev fastholdt gennem opbygningen af et stærkt statsapparat.

⁴ Jf. referencerne til Herbst og Hydén i indledningsafsnittet, som begge er repræsentative for forskningen om statsdannelse i Afrika.

Foruden disse eksempler er det påfaldende, hvordan forskningen inden for den politologiske litteratur om afrikansk statsdannelse fremhæver staternes begrænsede administrative kapacitet. Forskere som Jeffrey Herbst peger ligefrem på nødvendigheden af store samfundsomvæltninger – revolutioner, krig, borgerkrig – for udbredelsen af centralstatsmagten inden for de givne, ukrænkelige internationale grænser. Set i det lys er det måske slet ikke så kontroversielt at se succesfulde sociale revolutioner som en drivkraft bag statsdannelse i Afrika og, ikke mindst, de sociale revolutioners ringe forekomst i Afrikas historie som en indikation på centralstatsmagts ringe udbredelse i lokalsamfundet og sidste ende som en årsag til Afrikas fortsatte globale marginalisering.

Claus Kjersgaard Nielsen, Cand. mag. i Historie og Afrikastudier, Ph.D.-studerende, Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet

Peter Steenberg, MA i Afrikastudier, Magisterstuderende, Saxo Institutet, Københavns Universitet

Litteratur

- Clapham, C. (1988): *Transformation and continuity in revolutionary Ethiopia*. Cambridge: Cambridge University Press
- Colchester, M. & Luling, V. (1986): *Ethiopia's bitter medicine: settling for disaster : an evaluation of the Ethiopian Government's resettlement programme : a report from Survival International*. London: Survival International.
- Eide, Ø. (1996): *Revolution and religion in Ethiopia : a study of church and politics with special reference to the Ethiopian Evangelical Church Mekane Yesus 1974-1985*. Stavanger: Misjonshøgskolens Forlag.
- Harbeson, J. W. (1988): *The Ethiopian Transformation: The Quest for the Post-imperial State*. Boulder, Colorado and London: Westview Press.
- Herbst, Jeffrey (2000): *States and power in Africa: comparative lessons in authority and control*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Hydén, Goran (1983): *No Shortcuts to Progress: African Development Management in Perspective*. Berkeley: University of California Press.
- Keller, E. J. (1988): *Revolutionary Ethiopia: From Empire to People's Republic*. Bloomington, In: Indiana University Press.
- Mamdani, Mohmood (2001): *When Victims Become Killers. Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda*. Princeton: Princeton University press. 2001.
- Marcus, Harold G. (1994): *A history of Ethiopia*. Berkeley: University of California Press.
- Ofcansky, Thomas P. (1999): *Uganda. Tarnished Pearl of Africa*: Perseus Books Group.

Ottaway, Marina 1991, "Ethiopia: The Fifteenth Year of the Revolution", *Comparative Politics* 23/2: 239-248.

Skocpol, Theda (1979): *States and social revolutions: a comparative analysis of France, Russia, and China*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tiruneh, Andargachew (1993): *The Ethiopian revolution, 1974-1987: a transformation from an aristocratic to a totalitarian autocracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Young, J. (1997) *Peasant Revolution in Ethiopia: The Tigray People's Liberation Front, 1975-1991*. Cambridge: Cambridge University Press.